

MATIJA MURKO IN SODOBNO HOMEROSLOVJE

V sodobnem homeroslavlju velja za eno vodilnih smeri teorija tako imenovane »oral poetry«, tj. smer, ki raziskuje Homerjeve pesnitve izključno kot pojav ustnega pesništva. Ta smer se je najprej uveljavila v ZDA, za njenega utemeljitelja velja harvardski profesor Milman Parry, ki je umrl 1. 1935; toda v zadnjih desetletjih si je pridobila vse več privrženecv tudi v Evropi. Raziskovalci te smeri storjijo na stališču, da imamo v primeru Homerjevih pesnitev opraviti z literaturo, ki sploh ni »literatura«, saj ni bila napisana s črkami (*littera* = črka), in da velja za to »literaturo« posebna poetika in posebna literarna teorija, ki se bistveno razlikuje od standardnih literarno-zgodovinskih metod. Obdelava pesniških motivov, oblikovanje značajev, funkcija metafor in drugih besednih figur, frekventnost ukrasnih pridevkov, struktura verzov – vse je v tej vrsti »literature« bistveno drugače kot v standardnih pesniških vrsteh. Posebno pozornost posveča ta smer ponavljanjem – ponavljanjem kompleksnih izrazov, celih verzov, standardnih opisov in motivov, ki jih je v Homerjevih pesnitvah na pretek.¹ Starejšim homeroslovcem je bila večina takšnih ponavljanj sumljiva in vprašljiva, v njih so videli poznejše vrinke ali roko t. i. urednikov. Teorija »oral poetry« pa, nasprotno, dokazuje, da so takšna ponavljanja v ustnem pesništvu povsem normalen pojav, neogibna sestavina in opora spomina: ustni pesnik pri svojem recitiranju nima časa, da bi porajanje jutranje zarje, pripravljanje obeda, vihar na morju, začetek bitke in druge podobne pojave opisoval vsakokrat na drugačen, na »izviren« način; čas ga priganja, da mora imeti za vse to vsak hip pri roki »klišeje«. Teorija »oral poetry« raziskuje predvsem genezo junaških pesnitev in njihovih stilnih posebnosti, odreja pa se estetskemu vrednotenju. Razprave te smeri so navadno polne raznovrstnih statističnih tabel, procentov in drugih računskih podatkov, medtem ko v njih zmanjšujemo prodornejšo literarno interpretacijo.

Ker je Homerjeva epika od nas časovno oddaljena skoraj tri tisočletja in sega v obdobje, za katero so nam na voljo v glavnem le arheološki in zelo skopi arhivski viri,² si raziskovalci »oral poetry« radi pomagajo z vzporednicami iz novejših ustnih pesništva. Zlasti raziskave srbskohrvaške junaške epike igrajo pri tem nad vse pomembno vlogo. Prav Milman Parry je v obdobju med prvo in drugo svetovno vojno prepotoval precejšen del Jugoslavije in s fonografskimi aparati posnel eno najbogatejših zbirk srbskohrvaške junaške epike.³ Jugoslavija mu je bila s svojo guslarsko tradicijo, ki je bila tedaj še precej živa, dobesedno nekakšen »epski laboratorij«, v katerem je skušal eksperimentalno dokazati veljavnost svojih teorij o Homerju in o značaju njegovega ustnega pesništva.

Med privrženeci teorije »oral poetry« – in teh danes ni malo – velja Milman Parry za legendarnega učenjaka, naravnost za nekakšnega Kolumba ali Kopernika homeroslavlja. Zanimivo je, da so se ob Parryjevi teoriji homeroslovci, ki že od antike dalje niso nikoli predstavljali neke strnjene in složne vojske, razdelili v dva nasprotna tabora, ki se v najboljšem primeru med sabo obkladata z žaljivkami, še pogosteje pa povsem ignorirata. Tako imenovani »tradicionalisti« radi očitajo Parryjevemu privrženecem »lov na formule«, »kompjutersko statistiko«, »slavomanijo« in podobno, le-ti pa jim ne ostajajo dolžni in se spotikajo nad njihovim stopicanjem na mestu, nad okornostjo, starokopitnostjo in jalovostjo njihovih filoloških metod, nad subjektivnostjo njihovih sodb itd. Vendar je Parryjevo ime v desetletjih po drugi svetovni vojni dobilo takšno težo, da celó njegovi nasprotniki govorijo o »predparryjevski« in »postparryjevski« eri homeroslavlja. Za ponazoritev, kako daleč gre oboževanje učitelja in vzornika in razgretost polemičnih strasti, naj navedem samo odlomek iz neke novejše razprave o Odiseji:⁴

»... Toda analitiki⁵ se zapletajo v pravo mrežo težav, če priznavajo vsaj neko najmanjšo mero ponavljanj kot upravičeno (in to morajo priznati, čeprav pri tem škripljejo z zobmi) ... Neprecenljiva zasluga Milmana Parryja in njegove šole je, da je pokazala na velikanski obseg teh ponavljanj ... Z enim samim revolucionarnim udarcem je Parryjevo delo razrušilo enega najmočnejših stebrov analitične kritike ... Kot vsa velika odkritja, tako je tudi delo Milmana Parryja in njegovih privrženecv

¹ Statistično je ugotovljeno, da se pri Homerju ena tretjina verzov ponavlja.

² Pod »arhivskimi viri« razumem spomenike kretske-mikenske linearne B-pisave, ki sta jih pred tremi desetletji razvozlala Ventris in Chadwick in ki so nam odprli zanimiv vpogled v družbeno, ekonomsko in politično strukturo predhomerse Grčije, predvsem pa so nam predstavili grščino v jezikovnem stadiju, ki sega še pol tisočletja nazaj v davnino.

³ O tem smo v našem časopisu že poročali v članku »Na sledi za Homerjem« (JiS 9, 1964, 20–26).

⁴ B. Fenik, *Studies in the Odyssey* (Wiesbaden 1974), 134–136.

⁵ Homeroslovci se od 19. stoletja dalje delijo v »unitarijance«, ki priznavajo enega Homerja – genialnega umetnika, ki je ustvaril Iliado in Odisejo, in »analitike«, ki vidijo v homerskih pesnitvah zbirko različnih razpsodij in delo številnih »Homerjev«. V medsebojnih polemikah se večkrat napadajo kot »pastirji enotnosti« (»Einheitshirte« = unitarijanci) in »analitični volkovi« (Analysewölfe = analitiki). »Parryjevci« mečejo obe skupini v en koš z naslovom »tradicionalisti«.

zastavilo več vprašanj, kot je dalo odgovorov, vendar niti pastirjem enotnosti niti analitičnim volkovom ni olajšalo življenja ...»

Vendar Parryjeva teorija niti ni tako zelo revolucionarna, kot radi poudarjajo njeni privrženci. Zаметke zanjo srečamo že v znameniti Wolfovi razpravi *Prolegomena ad Homerum* (1795), ki na splošno velja za zibelko novejšega homeroslovja. Že Wolf je opozarjal na ustni značaj Homerjevih pesnitev in na okoliščino, da zaradi ustnega značaja v njih ni nič stalnega in trajnega (*nihil certum et constans*). Tudi poznejši homeroslovci so pogosto opozarjali na razne posebnosti, ki si jih lahko zadovoljivo razložimo samó, če upoštevamo ustni značaj homerske epike. Ena takšnih posebnosti je npr. intenzivna raba ustaljenih pridevkov, ki se z ustreznimi samostalniki stapljajo v stereotipne izraze, kakršne mora imeti pesnik vselej pri roki, kadar je treba izpolniti praznino v heksametru, ne glede na to, da iz tega včasih nastane pravi nesmisel. Tako je npr. v Odiseji perilo vedno »bleščeče belo perilo« (tudi takrat, kadar ga šele peljejo na perišče); v Iliadi je zemlja vedno »življenje porajajoča« (tudi takrat, kadar na njej ugašajo mlada življenja); Ahil je vedno »brzonogi Ahil« (tudi takrat, kadar spi); in Ajgist je vedno *amýmon*, »brezgrajni« (tudi takrat, kadar prešuštvuje z Agamemnonovo ženo Klitajmestro) itd.

Tudi iskanje vzporednic za podobne stilne in motivne pojave v epiki jugoslovanskih narodov ni novo. Na takšne vzporednice je opozarjal že Kopitar, ki je 1. 1816 v oceni zbirke srbskih narodnih pesmi med drugim zapisal: »Sploh se tu najpogosteje spomnimo na Homerja: kraljevi sinovi sami nosijo pisma in objemajo služabnike; kraljice obvezujejo ranjence; kraljeviči pasejo črede, junaki jokajo itd; in krona vseh podobnosti, te pesmi pojejo ob guslih slepi rapsoidi.«⁶ Okoli 1. 1848 in v naslednjih letih je izšla v slovenskih časopisih vrsta poljudnih prispevkov, v katerih mrgoli vzporednic med srbsko junaško pesmijo in homersko epiko. Na večji odmev v strokovnih krogih je naletela primerjalna študija o vlogi prispodob pri Homerju in v srbski junaški pesmi, ki jo je Maks Pleteršnik objavil 1. 1865 v Izvestju celjske gimnazije, pozneje pa tudi v Zori.⁷ Še bolj opažena je bila Miklošičeva razprava »Die Darstellung im slavischen Volksepos«, ki je izšla najprej pri dunajski akademiji znanosti (1890), pozneje pa je bila prevedena tudi v ruščino (1895).

Toda daleč najpomembnejšo vlogo je v tem pogledu odigral Matija Murko, ki je najprej leta 1909 in pozneje še sedemkrat s fonografskimi in drugimi aparaturnimi prepotoval velik del Hrvaške, Bosne in Hercegovine, Črne gore in Srbije, zbiral podatke o tamkajšnjih guslarjih ter zapisoval njihove rapsodije.⁸ Svoja opažanja in izsledke je objavil v številnih razpravah,⁹ kjer je večkrat tudi opozarjal na pomen tega gradiva za poznavanje podobnega okolja, v kakršnem je mogla nastajati epika homerskih rapsodov.¹⁰ Lahko rečemo, da je v teh Murkovih razpravah v zametku navzoče vse, kar je pozitivnega na poznejši teoriji »oral poetry«, le da v svojih ugotovitvah ohranja čut za zdravo mero in se ne izgublja v statističnih in matematičnih skrajnostih kot nekateri Parryjevi privrženci.

Tudi Milman Parry sam priznava, da so ga prav razprave Matije Murka, na katere je postal pozoren šele ob obrambi svoje doktorske disertacije na pariški Sorboni, usmerile k raziskovanju srbskohrvaške junaške epike. Parryjevo najpomembnejši učenec Albert B. Lord vidi v Murku resničnega pionirja (»a true pioneer«) in te pionirske zasluge mu danes priznavajo že tudi standardni priročniki grške literarne zgodovine. Tako npr. piše pred nedavnim umrli Albin Lesky v svoji Zgodovini grške književnosti: »Smer so pokazala dela slavista Matije Murka, ki je že pred 40 leti na živi jugoslovanski epiki opozoril na bistvene poteze, ki imajo odločilen pomen za razumevanje zgodnjegrškega junaškega pesništva.«¹¹

Zdi se, da je bila samo Murkova osebna skromnost vzrok, da njegova dela niso bila deležna takšne »amerikanizirane« publicitete kakor nekaj desetletij pozneje podobno usmerjene razprave harvardskih profesorjev. Vendar najnovejše publikacije o Homerju čedalje bolj poudarjajo pomen in daljnosežnost Murkovih izsledkov. Zlasti zanimivi sta v tem pogledu dve birkri razprav različnih avtorjev, ki sta izšli pred dvema oz. pred tremi leti v seriji »Wege der Forschung« pri založbi »Wissenschaftliche Buchgesellschaft« v Darmstadtu.

⁶ B. Kopitar, *Kleinere Schriften* (Wien 1857), 349.

⁷ M. Pleteršnik, *Die Vergleiche im Homer und in den serbischen Volksliedern* (Programm des Gymnasiums zu Cilli 1865, 3–10); Prispodobe v Homerju in v srbskih narodnih pesmih (Zora 1873, 312–316 in 325–330).

⁸ O teh potovanjih prim. V. Murko, *Moji spomini na očetova potovanja po sledovih srbsko-hrvatske narodne epike* (Ptujski zbornik 1957, 76–81).

⁹ Teh razprav je ok. 60. Prim. bibliografijo v knjigi M. Murko, *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike* (Zagreb 1951) II, str. 905–908.

¹⁰ Zlasti je ta vidik poudarjen v razpravi »Neues über südslavische Volksepik« (Neue Jahrbücher für das klassische Altertum 22, 1919, 273–296).

¹¹ A. Lesky, *Geschichte der griechischen Literatur* (Bern-München 1963²), 32.

Prva od teh knjig je posvečena evropski junaški epiki nasploh in obsega 34 razprav o pripovednem pesništvu starih Grkov, Rimljanov, Keltoev, Germanov, o srednjeveški francoski in španski viteški epiki, o Slovu o polku Igorjevem in o ruskih bylinah in o srbskohrvaških junaških pesmih.¹² Med objavljenimi razpravami je ena najboljšežnejših in najstarejših Murkova študija o ljudski epiki bosanskih Muslimanov;¹³ urednik knjige Klaus von See ob njej ugotavlja, da je Parry šele dvajset let pozneje začel hoditi po Murkovih stopinjah.¹⁴

Druga knjiga je vsa v znamenju Homerja in obsega 24 razprav, ki so nanizane pod vidikom teorije »oral poetry«:¹⁵ od predhodnikov, med katerimi zavzema najuglednejše mesto ravno Matija Murko z razpravo »Novo o slovanski ljudski epiki« iz leta 1919¹⁶ – prek »klasikov« te teorije – do njenih odmevov v raziskovanju ustnih slovstev drugih evropskih narodov in v najnovejših homeroslovskih raziskavah.¹⁷ Knjigo zaključuje »Specialna bibliografija k teoriji 'oral poetry' v raziskovanju Homerja«, ki obsega okoli tisoč bibliografskih enot. Tudi urednik te zbirke Joachim Latacz uvodoma ugotavlja, da je pri Matiji Murku »zbrano že vse bistveno, kar je mogoče dobiti za homeroslovje ob primerjalni analizi še živeče ljudske epike«.¹⁸

Obe knjigi pričata o pomembni vlogi, ki so jo Murkove razprave odigrale v sodobnem homeroslovju. Čeprav Homerjeve pesnitve sploh niso bile v ospredju njegovih znanstvenih interesov in se jih je dotaknil tako rekoč le na obrobju svojih raziskav, se je vendar Matija Murko zapisal med vrhove sodobne znanosti o Homerju.

Kajetan Gantar
Filozofska fakulteta v Ljubljani

SREČKO KOSEVEL IN TAGORE

Kosovelov odpor proti zahodni kulturi in civilizaciji, kakor sta se mu kazali v prvih letih po končani prvi svetovni vojni, je bil naravnost izjemno oster, nepodkupljiv in – mogoče bi temu lahko tudi rekli – mladostno napadalen in nekoliko enostranski. Res pa je, da je bil ta odpor iskren in elementaren, v mnogih primerih tudi povsem na mestu in argumentiran. Njegovi sklepi so bili v tem pogledu zares težki in padajo kakor kladivo:

»Zapadna civilizacija mora umreti, zapadna »umetnost« mora umreti in bo umrla, kakor se že pri nas pozna ... Kajti kjer ni življenjske osnove, ne more nastati življenje. In tu je ni. (Iz članka »Križa človečanstva«.)

Nedvomno je takim Kosovelovim radikalnim stališčem botrovala v veliki meri filozofska knjiga Oswald Spenglerja Zaton zahodnega sveta, ki jo je mladina takratne dobe veliko brala, da ne rečemo

¹² Europäische Heldendichtung, herausgegeben von Klaus von See (Wege der Forschung Bd. 500, Darmstadt 1978).

¹³ Die Volksepik der bosnischen Mohammedaner (Zeitschrift des Vereins für Volkskunde 19, 1909, 13–30).

¹⁴ Europäische Heldendichtung, str. 20.

¹⁵ Homer – Tradition und Neuerung, herausgegeben von Joachim Latacz (Wege der Forschung Bd. 463, Darmstadt 1979).

¹⁶ Vendar je vprašljivo, ali je bil izbor ravno te Murkove razprave najbolj posrečen za prerez tehtnosti prispevkov k obravnavani tematiki. Čeprav ne gre zanikati njene stvarne in dokumentarne vrednosti, vendar bi se dalo iz bogatega inventarja Murkovih razprav izbrati še marsikaj veliko bolj interesantnega. Po mojem mnenju sodi med njegove najtehtnejše in najizvirnejše prispevke v tem pogledu poglavje o slepih pevcih v knjigi »Tragom srpsko-hrvaške narodne epike I« (Zagreb 1951, str. 206–217: »Slijepi pjevači i pjevačice«), kjer osvetljuje problem »slepega Homerja« pod presenetljivo novimi vidiki.

¹⁷ Žal je urednik preveč »proparyjevsko« usmerjen, zato v knjigi pogrešamo npr. razpravo F. Dirlmeierja, Das serbokroatische Heldenlied und Homer« (Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften 1971, 1), ki daje verjetno doslej najpomembnejši kritično distanciran pogled na teorijo »oral poetry«.

¹⁸ Homer – Tradition und Neuerung, str. 9–10.